

Afgelopen dertig jaar is veel werk verricht op het gebied van beek- en rivierherstel met als doel om de waterkwaliteit te vergroten. Tijdens de eerste bijeenkomst van het Platform Beek- en Rivierherstel is besproken wat de resultaten zijn van deze dertig jaar, welke lessen we geleerd hebben en hoe we hier mee verder moeten gaan.

Het morgenprogramma bestond uit plenaire presentaties, waarbij diverse aspecten van beek- en rivierherstel ter sprake zijn gekomen.

Presentatie Bas van der Wal – STOWA Watermozaiek

Waarom een Platform Beek- en Rivierherstel?

Dit is de eerste bijeenkomst van het Platform Beek- en Rivierherstel. Het Platform Beek- en Rivierherstel is niet een op zich zelf staand platform, maar is ingebed binnen diverse thema's in diverse regionale, nationale en internationale initiatieven op het gebied van ontwikkeling en delen van kennis.

Presentatie Piet Verdonschot – WUR/Alterra

Gevangenschap, ballingschap of vrijheid? 30 jaar theorie en praktijk van beekherstel

Beekherstel richtte zich de afgelopen dertig jaar op het terugbrengen van de schade die door decennia lange kanalisatie, normalisatie en regulatie van beken was aangebracht. Dit was hard nodig: in de beken was de stromings- en habitatvariatie verdwenen, de beek- en beekdalbodem aan het verdrogen, eutrofiëring vierde hoog tij en in de beken trad verslibbing op. Herstel kan versneld worden door diverse succesfactoren, zoals bijvoorbeeld toepassen vooraf van een systeemanalyse, goed gepland beheer- en onderhoud, stroomgebiedsprocessen en integratie met andere gebruiksfuncties. Er waren ook factoren die het herstel beperkten (faalfactoren), zoals bijvoorbeeld het ontbreken van een scherp doel, slechte communicatie, eenzijdige focus en een focus op lokale verbetering in plaats van verbetering van het stroomgebied. Ook lagen de beken vaak vast in het beekdal met als gevolg slechte ecologische en morfologische condities ("gevangenschap"). Herstelmaatregelen richtten zich daardoor op het geven van ruimte aan beken, beperkt ("ballingschap") of vrij ("vrijheid"). Voor toekomstig herstel zou het nog beter zijn om het 5-B-concept toe te passen, waarbij de beekdalbreedte locatiespecifiek, afhankelijk van gebruiksfuncties van omliggend land, breder of smaller is.. Ook zal monitoring van beekherstel in de toekomst steeds belangrijker worden.

Presentatie Margriet Schoor - Rijkswaterstaat

Nevengeulen langs grote rivieren

Niet alleen in de beken, maar ook in de rivieren zijn afgelopen decennia grote projecten uitgevoerd ten behoeve van onder andere ecologisch herstel. Om ecologisch herstel in oevers en uiterwaarden te bewerkstelligen zijn er langs de grote rivieren diverse nevengeulen aangelegd. Hierbij moet rekening worden gehouden met de diepte van de hoofdgeul (in verband met scheepvaart) en moeten de geulen bijdragen aan de veiligheid tegen hoogwater. De ecologische doelstellingen van nevengeulen richten zich met name op paai- en opgroeigebieden voor vissen, vestiging van waterplanten en het leefgebied voor stroomminnende macrofaunasoorten. Daarnaast kunnen deze geulen tot stand komen door middel van grondstoffenwinning en een impuls geven aan de ruimtelijke kwaliteit van het rivierengebied. Monitoring van de ecologische ontwikkeling illustreert dat door middel van nevengeulen diverse ecologische doelstellingen behaald zijn. De ervaringen en conclusies zijn door Rijkswaterstaat beschreven in het boekje "aandachtspunten bij de inrichting van een nevengeul".

Presentatie Harry van Buggenum & Rob Gubbels – Waterschap Roer en Overmaas

20 jaar beekherstel met vallen, opstaan en weer doorgaan...

De praktijk van beekherstel wordt, zoals ook naar voren kwam in de presentatie van Piet Verdonschot, beïnvloed door diverse succes- en faalfactoren. Waterschap Roer en Overmaas werkt nu twintig jaar aan beekherstel: er wordt door het bestuur van Roer en Overmaas groot belang gehecht aan natuur, milieu en landschap. De ambitie van het bestuur komt onder andere tot uitdrukking in de integrale waterbeheerplannen. Deze waterbeheerplannen kennen beken een belangrijke ecologische functie toe en geven de beken meer ruimte voor meandering. Een stimulans hierbij was dat er intern breed draagvlak was voor beekherstel en daardoor ook voldoende financiële middelen. Dit leidde ertoe dat beekherstel onderdeel werd van (al dan niet) grootschalige gebiedsontwikkeling.

Externe factoren bemoeilijkten echter het beekherstel. In de omgeving ontbrak regelmatig draagkracht voor beekherstel. Daarnaast liepen sommige beken langs de Duitse grens en liepen andere beken in gebieden waar een onontkoombaar conflict liep tussen intensief landgebruik en de GET. Ook beheer en onderhoud bleek niet voldoende te zijn meegenomen in de planvorming. Daarnaast was de voorbereidingstijd van sommige producten zodanig lang dat de beekherstelprojecten in gevaar kwamen.

Leerpunten die door Waterschap Roer en Overmaas zijn betreffen het combineren van beekherstel en waterkwaliteitsverbetering hetgeen leidt tot indrukwekkende verbetering van de aquatische natuur, maar dat bodemonderhoud nodig blijft en dat extensieve begrazing het ontstaan van houtige opslag niet tegen houdt.

Presentatie Wim Zeeman - Dienst Landelijk Gebied

De weerbarstige werkelijkheid van beekherstel

In de presentatie van Waterschap Roer en Overmaas kwam naar voren dat beekherstel vaak een onderdeel is van een integrale gebiedsbenadering. De manier waarop dergelijke projecten werden benaderd is echter afgelopen decennia sterk veranderd: van primair op landbouw gericht landgebruik naar de huidige integrale gebiedsbenadering. De integrale gebiedsbenadering kenmerkt zich door begrensde gebieden, gevarieerde opgaven, verschillende belangen, diverse financieringsbronnen en een lange doorlooptijd. Beek- en rivierherstel is hierbij vaak slechts één van de opgaven, al is maatwerk voor beken vaak wel mogelijk, afhankelijk van de karakteristieken van het gebied. Om tot een succesvol project te komen blijft het belangrijk om bij dergelijke projecten interdisciplinair te werken met de diverse betrokken partijen. Hierbij blijft het van belang om bij nieuwe projecten van eerdere ervaringen met (en hulpmiddelen van) beekherstelprojecten gebruik te maken.

Presentatie Marijke Vonk – Planbureau voor de Leefomgeving

Kansen voor de toekomst

Bezuinigingen in het Regeerakkoord op het budget voor de KRW en het Bestuursakkoord Water zou het percentage wateren dat in 2027 voldoet aan het KRW-doel 'Goede Toestand' kunnen afnemen van 40% tot 10%. Daarom heeft staatssecretaris Atsma het PBL gevraagd om een evaluatie te maken van de effectiviteit van het huidige waterbeleid. Marijke Vonk vraagt de deelnemers van het platform om hun kennis en ervaringen te delen bij de workshops, zodat ze deze mee kan nemen in haar rapportage voor het kabinet en de Tweede Kamer.

Het middagprogramma bestond uit diverse workshops. Tijdens deze workshops is ingegaan op de succes- en faalfactoren, de vraag waarmee rekening moet worden gehouden bij toekomstige projecten en de locatie/schaal van dergelijke projecten.

Beekherstel Lunterse Beek

Rob Gerritsen, Waterschap Vallei en Eem

Het project Beekherstel Lunterse Beek had diverse doelstellingen. Zo is er ingezet op een stromende beek in plaats van stilstaand water. Ook moesten de habitattypen meer divers worden, de beschaduwing van de beek toenemen en was het de bedoeling dat het onderhoud minder nodig zou zijn. Hiervoor is de beek verondiept met een nieuwe profiel, hermeanderend aangelegd en is er op diverse plaatsen dood hout ingebracht. Dit heeft geleid tot meer stroming en variatie, beter gebruik van de ruimte en een verbetering van de zuurstofhuishouding. Daarnaast reageerde de omgeving enthousiast. Echter, niet alles liep goed. Zo was bijvoorbeeld de beekafvoer lager dan verwacht, trad er eutrofiëring op en was de sedimentaanvoer beperkt. De discussie tijdens de workshop ging onder andere over het profiel van de beek en in hoeverre een geëutrofiëerde beek hersteld kan worden. Conclusie uit de workshop was dat beekherstel niet klaar was na uitvoering, maar dat bijschaven nodig blijft.

Met inrichten ben je er nog niet...

Steven Verbeek, Waterschap Noorderzijlvest

Het Oostervoortschediep is in 2008 hermeanderend aangelegd. Bij dit project was veel aandacht voor de aanlegfase, maar niet voor de fase na oplevering. Deze fase is echter wel belangrijk voor de ontwikkeling van een dergelijk project. Na oplevering onderzocht het waterschap op welke manier het beheer moest plaatsvinden, inclusief peilbeheer. Momenteel is hierdoor sprake van veel vegetatiegroei die alleen onderhouden wordt indien er problemen ontstaan bij de doorstroming. De ecologie wordt wel gemonitord en lijkt vooruit te gaan, maar de gegevens hierover waren bij de presentatie nog niet bekend. De discussie tijdens de workshop ging met name over welke afspraken gemaakt moeten worden met beheerders over de te behalen ecologische doelen, met boeren over de waterstand en het moment waarop deze afspraken worden gemaakt (liefst zo vroeg mogelijk in het proces). Daarnaast ging het over het moment dat gestart wordt met monitoring.

Herinrichting van de Kleine Aa: 1,5 km beekherstel en opheffen van twee vismigratiebarrières.

Martijn Antheunisse, Waterschap De Dommel

Voor de herinrichting van de Kleine Aa is gefocust op het peil, de diepte en de stroomsnelheid volgens het streefbeeldboek. Hierbij werd er dus geen duidelijk biologisch doel vastgesteld en van tevoren was er geen rapport gemaakt van de huidige ecologische situatie. De bochtigheid is afgeleid van historische kaarten en ingepast in de beschikbare ruimte. Uit de discussie kwam naar voren dat het niet erg is als bij oplevering het eindproduct niet aan alle randvoorwaarden voldoet: kwaliteit kan ook stapje voor stapje komen. Ook werd het belang van de link tussen terrestrische en aquatische natuur bij dergelijke projecten benadrukt. Ondanks dat er bij beken slechts kleine "snippers" worden hersteld kunnen deze wel worden gebruikt als stepping stone voor veel diersoorten.

Beekherstelproject Geeserstroom

Gerhard Duursema, Waterschap Velt en Vecht

Het doel van het beekherstel in de Geeserstroom was het creëren van een natuurlijke beek door middel van een grote breedte/diepte verhouding van het profiel en het bewust niet onderhouden van de beek. In 2004 is de beek hersteld. Oorspronkelijk was bovenstrooms een moerasgebied gepland, maar ter plekke is nu sprake van open water. De nieuw gegraven beek staat vol met waterplanten en stroomt nauwelijks. Ook is de beek als zodanig bijna niet te herkennen, maar deze gaat op in een moerasachtig gebied. Het water wordt bovenstrooms zo goed vastgehouden dat het waterschap het water niet voldoende afgevoerd krijgt via de beek. Momenteel wordt daarom nagedacht over het bijstellen van de doelen voor dit project. De discussie ging over de status van

dit gebied (met name de begroeiing en het gebrek aan morfologische processen) en over het al dan niet slagen van dit project.

Beekherstel Hooge Raam; een onderzoek naar morfologische processen

Mirja Kits, Waterschap Aa & Maas

Bij beekherstel Hooge Raam is in 2009 een beek heringericht. De nieuwe beek is, in tegenstelling tot 'traditioneel hermeanderend', in een rechte brede loop aangelegd en mag volledig haar eigen gang gaan. De WUR heeft dit traject ontworpen en onderzoekt hier de vormende processen in beken. Het gaat om een snelstromende laaglandbeek met relatief groot hoogteverschil (voor Brabantse begrippen), te weten tot 2 m/km. Deze workshop heeft zich vooral gefocust op morfologische veranderingen. De discussies bij deze workshop gingen onder andere over wanneer een beek (of rivier) meandert, factoren die hier invloed op hebben en de proefopzet van dit project.

Herinrichting van een R4-beek in 2001: meanderen tussen natuur- en landbouwbelangen

Harry van Buggenum, Waterschap Roer en Overmaas

De workshop van Waterschap Roer en Overmaas ging vooral in op de succes- en faalfactoren bij beekherstel. Door Harry van Buggenum en Rob Gubbels werd een korte casus gepresenteerd over de Pepinusbeek (R4-type). Vervolgens werd aan de groep de vraag gesteld wat zij zouden doen in hun situatie. Aan de groep werd de uitdaging gesteld om tot een optimale oplossing te komen en de succes- en faalfactoren voor effectief beekherstel te benoemen. In de workshop zijn de volgende succes- en faalfactoren zijn benoemd:

Succesfactoren	Faalfactoren
Keuze voor flauw profiel i.p.v. bakjesmodel	Beschaduwning kan wringen in relatie tot andere functies
Watervegetatie beek laten bepalen	Andere keuzes van bv. Duitsland (bij grensgeval)
Bufferzones creëren	Conflict landinrichting en GET
Aanleg van vegetatiebarrières (zgn. vegetatiestuwen)	Niet tijdig betrekken van Beheer en Onderhoud
Blauwgroene diensten	Termijn bestuurders (4 jaar) kan leiden tot onbetrouwbare partners
Aanleg poelen	
Bestuurlijk lef	

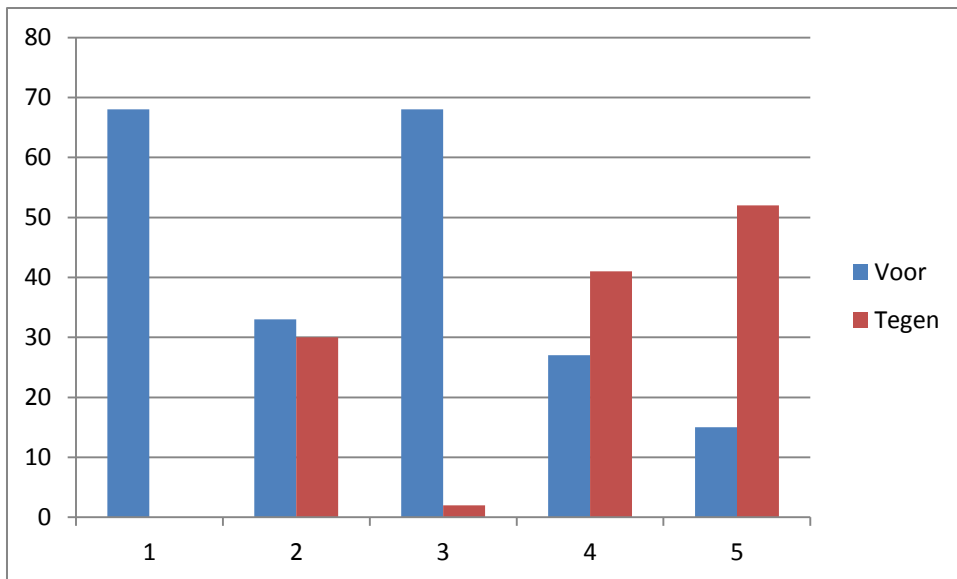
Kansen voor waterplanten in uiterwaardwateren

Gerben van Geest, Deltares

Bij de aanleg van nevengeulen (al dan niet aangetakt) vinden grote veranderingen plaats in de samenstelling voor waterplanten. Terwijl in de hoofdstroom en aangetakte wateren de peildynamiek en waterdiepte van cruciaal belang is, zijn in geïsoleerde uiterwaardplassen zowel vormgeving, peildynamiek (invoer nutriënten en sediment, migratie vis) en ouderdom sturende factoren voor waterplanten. Ook droogval heeft invloed op de samenstelling van waterplanten. Met deze factoren dient rekening te worden gehouden bij de aanleg. Oude plassen moeten met respect behandeld worden: het kan 100-200 jaar duren om een dergelijke samenstelling terug te krijgen. De workshop eindigde met meer uitleg over de KRW-tool, waarmee de kansen voor waterplanten kunnen worden berekend.

Afsluiting

Voorafgaande aan de bijeenkomst van het Platform Beek- en Rivierherstel hebben de deelnemers de mogelijkheid gehad om hun mening te geven over stellingen. In onderstaand figuur staan de resultaten hiervan weergegeven.

Stelling 1: Het Platform Beek- en Rivierherstel heeft recht van bestaan;

Stelling 2: 30 jaar beekherstel heeft te weinig opgeleverd;

Stelling 3: Beek- en Rivierherstel heeft baat bij een gebiedsaanpak;

Stelling 4: Met een verbetering van de waterkwaliteit komt de GET voor beken binnen handbereik.

Stelling 5: Beekherstel kan eenvoudig met een ecologisch gericht beheer en onderhoud.

Toelichting op de stellingen:

Uit de enquête blijkt er veel behoefte bestaat aan dit platform, waar veel disciplines samenkomen.

Bij Stelling 2 was er veel discussie over wat beekherstel opgeleverd heeft. Hoewel er vraagtekens worden gezet bij de ecologische resultaten van beekherstel, is men het er wel mee eens dat er veel is geleerd en dat er veel relevante ervaring is opgedaan. Ook qua bewustwording en draagvlak is er veel veranderd.

Bij Stelling 3 is de algemene mening dat door gebiedsaanpak er in elk geval iets kan worden gedaan aan beken. Wel vraagt men zich af of het niet te complex wordt gemaakt met zoveel belangen.

Bij stelling 4 zijn de meningen verdeeld. Men vraagt zich af of waterkwaliteit niet te belangrijk gemaakt is, er is immers meer nodig dan alleen een goede waterkwaliteit. Wel is dat een belangrijke basis voor het realiseren van de GET, maar niet het enige.

Bij stelling 5 was toch de mening dat beheer en onderhoud achterwege laten niet leidt tot voldoende beekherstel. Er is meer nodig. Voorstanders echter pleiten voor geduld en lange termijn zelfregulatie.